

УДК 332.13:332.012.23(477)
JEL Classification: A13, F02, I31

Г. В. Миськів¹, І. І. Пасінович²
Національний університет “Львівська політехніка”,
¹ кафедра маркетингу та логістики,
² кафедра менеджменту та міжнародного бізнесу,
ORCID: ¹0000-0001-9315-8859; ²0000-0003-4899-7498

СТАЛИЙ РОЗВИТОК І СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

<http://doi.org>

© Миськів Г. В., Пасінович І. І., 2023

Досліджено прояви соціальної відповідальності підприємств, держави і громадян як реакції на агресивну війну росії проти України. Доведено, що війна негативно впливає на всі цілі сталого розвитку і знівелювала досягнення України останніх років у цьому напрямі. Проаналізовано прояви соціально відповідальної позиції на макроекономічному, мікроекономічному та особистісному рівнях. Сформульовано перелік основних принципів, які є основою прийняття відповідальних рішень. Зроблено висновок, що пріоритетною метою для повоєнної України буде ціль 1 – подолання бідності, а соціально відповідальні підходи залишаться важливими й у час повоєнного відновлення.

Ключові слова: соціальна відповідальність; сталий розвиток; війна; допомога; відбудова.

Постановка проблеми

У відповідь на загострення глобальних природних і соціальних проблем, які супроводжують економічне зростання, та пов'язані з ними ризики, міжнародна спільнота сформулювала основний принцип забезпечення ресурсно-екологічної безпеки світу – концепцію сталого розвитку, яка протягом останнього десятиліття стала основою для розроблення та реалізації державних, регіональних, галузевих та корпоративних стратегій. Імперативи сталого розвитку ґрунтуються на ідеї гармонізації інтересів держав, національного та міжнародного бізнесу із дотриманням норм економічної, соціальної, екологічної та правової відповідальності.

Україна як країна-член ООН приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, ухвалила Стратегію сталого розвитку України до 2030 р., і у 2020 р. вперше звітувала про прогрес у цьому напрямі. Однак війна з її руйнівними наслідками стала на заваді не лише досягненню Україною Цілей сталого розвитку (ЦСР), а й викликом для світової спільноти, яка неминуче тією чи іншою мірою відчує її негативні наслідки.

Збройна агресія росії проти України створює низку системних проблем – економічних, соціальних та екологічних, які потребують осмислення й дослідження. Війна ускладнює рух до Сталого розвитку і водночас потребує соціально відповідальної позиції держав, бізнесу, міжнародних організацій. Майбутня відбудова держави також потребуватиме складних і відповідальних рішень української влади, а також консолідації зусиль світового співтовариства і великого бізнесу. У цих умовах бізнес матиме можливість продемонструвати готовність працювати над забезпеченням сталості та підтвердити свою прихильність принципам корпоративної соціальної відповідальності (КСВ).

Відтак актуальним є дослідження проявів соціально відповідальної поведінки різних суб'єктів як реакції на несправедливу і жорстоку війну в європейській країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання сталого розвитку та досягнення ЦСР висвітлено у численних програмних документах ООН, в національних звітах та аналітичних доповідях. Зокрема: у Національній доповіді “Цілі Сталого розвитку: Україна” (2017) [1], Моніторинговому звіті “Цілі сталого розвитку: Україна (2020)” [2], Першому добровільному національному огляд щодо Цілей сталого розвитку в Україні (2020). Актуальна інформація наводиться на сайтах ПРООН в Україні та Глобального Договору ООН.

Актуальність соціальної відповідальності як парадигми сучасного суспільного розвитку засвідчує інтерес цілої плеяди іноземних та українських вчених, які у своїх працях висвітлюють багатоаспектність досліджуваного поняття. З-поміж іноземних вчених варто відзначити таких як: Алі, Х., Мохамед, Е. К. А., Халед, Р. [3], Латапі Агудело, М. А., Йоганнсдоттір, Л., Давідсдоттір [4], В. Т. Дональдсон, А. Керолл, Р. Каплан, Д. Норт [5], М. Фрідман, Х. Валіенте, К. Мануель, С. Фігарес та інші. Серед вітчизняних науковців, відзначимо праці: Є. Буряка [6], У. Волинець [7], О. Грішної [8,9], В. Євтушенко, І. Жилей, О. Захаркіна, А. Колота [9], Є. Крикавського [10], О. Кузьміна [11, 12], М. Сухотеріна, О. Олійника [13], Л. Петрашко, О. Руденко [14], Т. Хлевицької та інші.

О. Грішнова [8] трактує соціальну відповідальність як “усвідомлення суб'єктами соціальної держави єдності соціального простору, свідоме виконання своїх обов'язків перед співгромадянами, суспільством, державою. У феномені соціальної відповідальності домінує моральний компонент, що має бути підкріплений юридичною відповідальністю”. О. В. Руденко, О. М. Кондратюк, А. С. Горєва [14] дійшли висновку, “що на сьогодні не існує єдиного наукового підходу до трактування категорії “соціальна відповідальність бізнесу”. Однак, на думку авторів, “найбільш повним є визначення соціальної відповідальності бізнесу як самостійної, ініціативної, систематичної діяльності суб'єктів господарювання щодо формування взаємовідносин із суспільством, органами влади, населенням, партнерами з метою узгодження та/або задоволення соціальних, економічних, фінансових, етичних інтересів усіх груп зацікавлених користувачів на взаємовигідних умовах для досягнення як економічних, так і соціальних результатів”.

У праці [11, с. 11] метою соціальної відповідальності визначено “упорядкування, гармонізацію суспільних відносин і забезпечення їхнього поступального та стабільного розвитку”, а до характеристик соціальної відповідальності зараховано такі:

- 1) це соціальне явище, наділене конкретно-історичним змістом та динамічне;
- 2) це свідоме здійснення обов'язку особи перед суспільством, тобто є засобом гарантування прав людини та суспільних інтересів й охорони суспільних відносин;
- 3) його виконання є велінням совісті суб'єкта та регламентується певним різновидом соціальних норм;
- 4) невиконання обов'язку передбачає той чи інший ступінь осуду такої особи суспільством (суспільною групою, окремими членами суспільства) та передбачає настання певних наслідків для порушника [11, с. 16].

Проблеми соціальної відповідальності з позиції багатосуб'єктності дослідили вчені А. Колот і О. Грішнова [9, с.422], які першими в Україні сформулювали економічну сутність соціальної відповідальності громадянина, громади, держави, і розкрили її як засадничий принцип сталого розвитку. Автори зазначають, що “соціальна відповідальність як концепція заохочує кожну людину враховувати інтереси суспільства, беручи на себе відповідальність за вплив своєї діяльності на інших людей, громади та навколишнє середовище в усіх аспектах”. Отже, науковці підкреслюють, що соціальна відповідальність є базовим принципом сталого розвитку, і досягти останнього без відповідальних рішень і відповідальної поведінки неможливо.

Органічну єдність цих двох понять підтверджує і О. Олійник. Він наголошує на вагомому впливі на забезпечення сталого розвитку суб'єкта соціальної відповідальності, який діє у певних обставинах і усвідомлює наслідки своїх дій. Суб'єкт соціальної відповідальності одночасно є суб'єктом стійкого розвитку [13, с. 10].

У. Волинець [7] розглянула моделі соціальної відповідальності у різних країнах, а також соціальну відповідальність різних суб'єктів економіки, зокрема сформулювала їхні завдання і спільні цілі, окреслила форми прояву соціальної відповідальності.

Однак, попри ґрунтовні дослідження проблематики соціальної відповідальності та сталого розвитку, надшвидкий розвиток суспільства та сукупність чинників зовнішнього середовища, зокрема воєнні дії на території України, зумовлюють необхідність перманентного дослідження практики соціальної відповідальності у діяльності усіх економічних суб'єктів та її впливу на досягнення засад сталого розвитку.

Формулювання гіпотез і постановка цілей

Війна, безперечно, впливає на забезпечення сталого майбутнього. У цих умовах важливо дослідити, як та якою мірою проявляється соціальна відповідальність у різних суб'єктів, чи готові вони добровільно докладати зусиль для підтримання постраждалих від російської агресії. Мета статті – окреслити вплив війни на Цілі сталого розвитку та розглянути позицію суб'єктів соціальної відповідальності щодо реагування на воєнну агресію проти України.

Методи дослідження

Для обґрунтування взаємозв'язку між забезпеченням сталого розвитку і соціальною відповідальністю використано абстрактно-логічний метод. Це дало підстави стверджувати, що корпоративна соціальна відповідальність суб'єктів бізнесу, яка втілюється у різноманітних соціально-екологічних заходах і програмах, спрямована на досягнення певних Цілей сталого розвитку. Використання аналізу причинно-наслідкових зв'язків і залежностей, методу вибіркового спостереження дало можливість окреслити вплив воєнних дій на Цілі сталого розвитку. Використання методів аналізу, синтезу і узагальнення слугувало обґрунтуванню принципів соціально відповідальної поведінки різних суб'єктів. Для оцінювання готовності компаній докладати зусиль і витратити ресурси на подолання наслідків воєнних дій використано кейс-метод. Ознайомлення зі змістом нефінансових звітів та сайтів багатьох компаній дало підстави стверджувати, що переважна більшість компаній розглядає свої дії у сфері КСВ у контексті роботи над досягненням конкретних Цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу

У другій половині ХХ ст. як відповідь на усталену модель економічного зростання виникла концепція Сталого розвитку. Вагомий внесок у її формування здійснив Римський клуб, фахівці якого ще в 70-ті роки ХХ ст. звернули увагу на взаємозалежність трьох ключових аспектів розвитку – екологічного, економічного та соціального [15]. Аналіз праць [3, 5, 9, 11, 16–18], які стосуються Сталого розвитку, дає підстави стверджувати, що ця ідея вийшла за межі пропонування удосконаленої моделі економічного зростання і стала каталізатором розвитку соціальної відповідальності для різних суб'єктів. Сталий розвиток заохочує орієнтуватись на морально-етичні аспекти, без яких неможливо досягти гармонійного і безпечного майбутнього.

Як спосіб забезпечення Сталого розвитку можна розглядати прийняття у вересні 2015 р. на Саміті ООН 17 Цілей Сталого розвитку (ЦСР), яких світ прагне досягти до 2030 р. Головні завдання ЦСР полягали у запобіганні соціально-економічним та екологічним проблемам, спричиненим людською діяльністю, та виробленні комплексу заходів, спрямованих на вирішення нагальних екологічних, політичних та економічних проблем, що постали перед світом. ЦСР також мають на меті змінити напрям глобальних, державних та приватних інвестицій проти викликів, які необхідно подолати. Це

сприятиме зростанню ринків та вільному доступу до капіталу для компаній, які можуть запропонувати відповідні технології та рішення на основі сталих та інклюзивних бізнес-моделей [17, с. 8].

Концепція сталого розвитку нерозривно пов'язана з категорією “відповідальність”, а забезпечення ЦСР потребує відповідальних рішень.

У пункті 2.18 ISO 26000:2010 [19] соціальну відповідальність визначено як “відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та довкілля через прозору та етичну поведінку, яка:

- сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я та добробут суспільства;
- враховує очікування зацікавлених сторін;
- відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки;
- інтегрована у всій організації і практикується в її взаємовідносинах”.

Отже, соціальна відповідальність сьогодні перетворилась на стійкий соціальний інститут, а суб'єкти економічної діяльності все більше відчувають вплив формальних і неформальних правил і обмежень.

Війна стала викликом для соціально відповідальних суб'єктів та вимагає від них реакції і чіткої позиції, із урахуванням морально-етичних міркувань. Принципово, що Україна веде оборонну війну, а Росія – загарбницьку, розпочавши ще 2014 р. із анексії Криму та частини Донбасу. Росія порушила норми міжнародного права і безпекову систему, яка сформувалась після другої світової війни. Згідно з висновками Нюрнберзького трибуналу, розпочати загарбницьку війну – міжнародний злочин. Ситуація підсилюється тим фактом, що російська армія порушує низку фундаментальних міжнародних кримінальних законів, зокрема Женевську конвенцію про захист цивільного населення під час війни 1949 р., спрямовану на притягнення до особистої відповідальності за воєнні злочини: навмисне вбивство мирного населення, катування, безпідставне знищення майна, сексуальне насильство, мародерство [20, ст. 3].

Розпочата росією війна завдала значних збитків економіці України та негативно вплинула на світову економіку загалом. За оцінками UNCTAD, унаслідок російської агресії проти України та зміни макроекономічної політики країн світова економіка до кінця 2022 р. зросте лише на 2,6 % проти прогнозних 3,6 % [21]. Тобто війна гальмує світову економіку та послаблює постковідне відновлення. Адже в сучасному глобалізованому світі проблеми такого масштабу неможливо локалізувати, заможні держави не здатні відмежуватись від їх наслідків.

З економічними проблемами так чи інакше зіткнуться всі регіони світу, оскільки Україна є одним із гарантів продовольчої безпеки. За результатами 2020/2021 маркетингового року за обсягом експорту зернових культур Україна посіла друге місце у світі після США та забезпечила 10 % світового експорту пшениці (USDA). Якщо Україна не посіє і не зможе поставити на глобальні ринки 50 млн т зерна, найбільшні країни Африки та Близького Сходу залишаться без продовольства, що може спричинити дестабілізацію та нову “Арабську весну” [22]. Таку саму думку оприлюднено у Заяві Європейського форуму сталого інвестування у березні 2022 р. (Eurosif) [23].

За прогнозами UNCTAD, наслідки війни в Україні можуть збільшити і без того великий розрив у фінансуванні, необхідному для досягнення ЦСР, і призвести до каскадного зниження кредитних рейтингів і дефолту в країнах, що розвиваються. На початок 2022 р. розрив у фінансуванні таких ЦСР, як подолання бідності та протидія змінам клімату, становив 17,9 трлн дол. на 2020–2025 рр. [24].

Отже, воєнні дії в Україні призведуть до глобальних наслідків: найбільше постраждають країни, що розвиваються, і найбільшні верстви населення. Якщо світовій спільноті не вдалося запобігти агресивній війні в центрі Європи, то тепер важливо докласти зусиль для її завершення та відновлення України, яка стримує географічне розширення воєнних дій.

Наслідки російської агресії негативно позначаються практично на усіх цілях, генеруючи ризики не лише для України, а й для усього світу. В табл. 1 наведено низку фактів, які свідчать про деструктивний вплив війни на Цілі сталого розвитку.

Вплив воєнних дій на Цілі сталого розвитку

№ цілі	Ціль	Вплив воєнних дій на досягнення Цілі
1	2	3
1	Подолання бідності в усіх її формах і всюди	Український контекст: унаслідок повномасштабної війни, яку розв'язала росія, рівень бідності в Україні зріс у десять разів, за прогнозами, 25 % населення країни будуть бідними до кінця 2022 р. (порівняно з трохи більше ніж 2 % до війни), а до кінця 2023 р. ця цифра може зрости до 55 % [25]. Світовий контекст: Війна спричинила зростання цін на енергоносії та продукти харчування. Це може призвести до крайньої бідності понад 40 млн людей у світі [26]
2	Подолання голоду, забезпечення продовольчої безпеки, покращення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства	Український контекст: в Україні 20 % населення вимушено зменшили обсяг і кількість прийомів їжі. Дорослі пропускають їжу, щоб нагодувати дітей. Понад 450 000 дітей віком від 6 до 23 місяців потребують додаткового харчування [27]. Світовий контекст: війна спричинила довгостроковий вплив на продовольчу безпеку в світі: заблоковані порти не дали змоги доставити зерно країнам, які його потребують, аграрії не мали змоги зібрати врожай, посівні площі зменшилися на 30 %, знищено елеватори і зерносховища. Продовження військового вторгнення в Україну загрожує глобальною продовольчою кризою [28]
3	Міцне здоров'я і благополуччя: забезпечення здорового способу життя і сприяння благополуччю для усіх і в будь-якому віці	За час війни окупанти пошкодили 884 медзаклади, з яких 123 повністю зруйнували; пошкоджено близько 450 аптек; обстрілами знищено 87 карет швидкої допомоги, а 241 карета захоплені [29]. Попри 11 місяців війни, система охорони здоров'я в Україні загалом продовжує функціонувати. Однак для все більшої кількості цивільного населення доступ до основних медичних послуг стає все проблематичнішим
4	Якісна освіта: забезпечення всеохопної та справедливої якісної освіти впродовж усього життя для всіх	Український контекст: на початок листопада 2022 р. пошкоджено або зруйновано 2692 освітні заклади. Понад половина дітей України (4,3 млн) вимушено покинули свої домівки [29]. Не всі вимушено переселені діти мають можливість навчатися
6	Чиста вода та належні санітарні умови: забезпечення наявності й раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх	Український контекст: близько 1,4 млн українців не мають доступу до безпечної води, а в 4,6 млн людей обмежений доступ до водопостачання або є загроза його відмікнення [27]. Пошкодження комунальних комунікацій призводять до забруднення води органічними речовинами
7	Доступна та чиста енергія: забезпечення загального доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх	Військові дії на території України мають ознаки ядерного тероризму. Ядерна загроза може бути реалізована через удари по атомних електростанціях або інші впливи на безпеку АЕС. Найвразивішими виявились Чорнобильська та Запорізька АЕС, які були захоплені. Наслідком аварії на АЕС може стати суттєве забруднення не лише України, а й більшої частини Європи. Радіаційні відходи через Дніпро можуть забруднити Чорне і Середземне моря, вода з яких забруднить все інше довкілля
8	Економічне зростання та гідна праця: сприяння поступальному, всеохопному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх	Український контекст: у регіонах, де тривають активні бойові дії, розташовувалось понад 30 % підприємств, які створювали понад 50 % ВВП. Під час воєнних дій Україна втрачає від 35 % до 50 % ВВП. Зменшення експорту й імпорту становить 50 %. Річний прогноз падіння ВВП до кінця 2022 р. оцінювали у 33–45 % [30]. Унаслідок військової агресії у країні залишилися без роботи майже 53 %. Найбільше безробітних на сході держави, де показник сягає 74 %. Світовий контекст: за прогнозами МВФ, через війну економічний спад очікує 143 країни, на які припадає 86 % світового ВВП. Світову економіку

1	2	3
		очікує стагфляція. З початку війни світові ціни на газ зросли на 70 %, на вугілля на 65 %, на нафту на 30 %, на пшеницю на 40 %. Негативні прогнози спаду озвучено для цілих галузей промисловості, зокрема харчової, автомобільної, будівельної, нафтохімічної та транспортної [31]
9	Промисловість, інновації та інфраструктура: створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохопній і сталій індустріалізації та інноваціям	Війна призвела до масштабних руйнувань промислових об'єктів і виробничої та критичної інфраструктури. На початок вересня 2022 р. пошкоджено та зруйновано 412 промислових підприємств, зокрема, Кременчуцький нафтопереробний завод, завод “Азовсталь” у Маріуполі. Росія цілеспрямовано знищує інфраструктуру зберігання пального. Сума збитків промисловим підприємствам на листопад 2022 р. – \$ 13 7 млрд. Збитки енергетичної інфраструктури збільшилися до \$ 6,8 млрд [29] За перший місяць воєнних дій 40 українських підприємств вимушено переміщено із зони активних бойових дій за програмою релокації виробничих об'єктів, 18 компаній вже відновили свою роботу на новому місці [1]
11	Сталий розвиток міст і громад: забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів	Масштаби руйнувань в Україні зростають щодня. Російські війська руйнують житлові будинки і цивільну інфраструктуру. На листопад 2022 р. збитки, завдані житловому фонду, становлять \$ 52,5 млрд. Зруйновано та пошкоджено 143,8 тис. приватних та багатоквартирних будинків, з них 126,7 тис. приватних (індивідуальних) будинків; 16,8 тис. багатоквартирних будинків; майже 0,3 тис. – гуртожитки, 44 соціальні центри, 1118 закладів середньої освіти, 1991 магазин, 593 аптеки, 9,5 тис. автобусів, 492 трамваї та тролейбуси, 978 медзакладів, 595 адмінбудівель. Зруйновано або пошкоджено 153 об'єкт, який надавав соціальні послуги [29]. Цілі міста й містечка зруйновані вщент
13	Боротьба зі зміною клімату: вживання невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками	Український контекст: відбудова України потребуватиме великої кількості природних ресурсів, а відновлення неминуче супроводжуватиметься значними викидами парникових газів. Світовий контекст: військове вторгнення та санкції також можуть порушити ланцюжки поставок алюмінію та нікелю – ключових компонентів чистих технологій, необхідних для переходу до низьковуглецевої економіки [33].
14	Збереження океанів, морів і морських ресурсів: збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів у інтересах сталого розвитку	Чорне і Азовське моря вважаються замінованими та найнебезпечнішими для судноплавства. Російські війська атакують портову інфраструктуру та кораблі на якірних стоянках уздовж узбережжя Чорного і Азовського морів. Це призводить до забруднення вод, поширення отруйних речовин. Усі компоненти нафти токсичні для морських організмів, спричиняють загибель риби, морських птахів і мікроорганізмів, порушують обмін енергією, теплом, вологою та газами між морем і атмосферою
15	Захист та відновлення екосистем суші: сприяння раціональному використанню довкілля, раціональне лісокористування, боротьба із деградацією земель, зупинка втрати біорізноманіття	Рух важкої техніки, будівництво фортифікаційних споруд і бойові дії пошкоджують ґрунтовий покрив. Це призводить до окиснення ґрунтів, деградації рослинного покриву, посилює вітрову та водну ерозію, знижує врожайність ґрунту. Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами відбувається внаслідок руху та пошкодження сухопутної військової техніки. Війна охопила територію, яка становить третину усього природно-заповідного фонду України. Бойові дії порушують спокій диких тварин, існує ризик невведення потомства багатьох птахів і тварин. Нещадно знищуються ліси. Україн високий ризик пожеж
16	Мир, справедливість та сильні інститути	Засади мирного, цивілізованого розвитку в Україні російські окупанти аморально знищують від 24 лютого 2022 р.

Як бачимо, війна вплинула та продовжує впливати на усі ЦСР, породила проблеми і виклики, більшість з яких системні й поширюються за межі держави, на території якої ведуться воєнні дії. Їх подолання може тривати не один рік і потребуватиме значних зусиль та ресурсів.

До повномасштабного вторгнення Україна повідомляла про прогрес у досягненні 15 з 17 ЦСР. Війна знівелювала прогрес України у досягненні ЦСР, про який прозвітовано у 2020 р. [2].

Дослідження міжнародних організацій дають підстави стверджувати, що у найближчі роки найактуальнішою ціллю для України стане боротьба з бідністю. За оцінками Світового банку, унаслідок повномасштабної війни, яку розв'язала росія, рівень бідності в Україні вже зріс у десять разів (15 жовтня 2022 р.); 25 % населення України житиме у бідності до кінця 2022 р. (до війни □ 2 %), а до кінця 2023 р. ця цифра може зрости до 55 % [25].

Соціальна відповідальність, зазвичай, передбачає досягнення компромісу між соціальним і фінансовим аспектом в ухваленні економічних, фінансових та інвестиційних рішень. Внаслідок запровадження економічних санкцій проти росії країни, тісно зінтегровані з економікою росії, зазнають великих економічних збитків. Йдеться про втрати, спричинені розриванням чи обмеженням традиційних економічних (фінансових, торговельних, логістичних тощо) зв'язків.

Рис. 2. Соціально відповідальні практики суб'єктів соціальної відповідальності, які проявились під час воєнних дій проти України у 2022 р.

Джерело: власна розробка авторів.

На жовтень 2022 р. зменшили, призупинили або припинили діяльність в росії 1612 іноземних компаній. Скоротили поточні угоди та призупинили нові інвестиції 497 брендів. Бренди, що повністю вийшли з РФ, мали не менше ніж 267 тис. персоналу, \$ 29,3 млрд річного доходу, \$ 12,2 млрд капіталу і \$ 28,7 млрд активів. У компаніях, які оголосили про повний вихід, працювало 132 тис. осіб. У них було \$ 33,3 млрд річного доходу, \$ 17,8 млрд капіталу і \$ 19,7 млрд активів [33].

Згорнули російські операції 1115 компаній, а здійснили повний вихід з РФ 126. Ці компанії мали 216 тис. працівників, річний дохід у розмірі \$ 57,5 млрд, \$ 30,0 млрд капіталу і \$ 25,0 млрд активів [33]. Однак це лише перший крок для компаній – припинити працювати в країні-агресорі. Реальним проявом КСВ буде відмова повертатись в росію після закінчення війни. Принаймні доти, доки не відбудеться трансформація свідомості росіян, росію покарають за скоєні злочини й не буде загрози нової агресії з її боку.

Інший приклад соціальної відповідальності – держави, особливо сусідні з Україною, котрі прийняли біженців. За даними Агентства ООН у справах біженців, понад 4,88 млн людей виїхали з України з початку агресії, половина з них – діти [34].

Згрупуємо соціально відповідальні підходи стосовно суб'єктів та узагальнимо прояви їх соціально відповідальних дій під час воєнної агресії проти України на рис. 2.

Як бачимо, різні суб'єкти соціальної відповідальності знаходять можливість проявити солідарність з Україною, яка потерпає від агресії, долучитись до підтримки українців. Варто зазначити, що соціальна відповідальність (держави, бізнесу, людини) як особливий вид суспільних відносин і закономірний результат розвиненої соціально орієнтованої економіки є водночас важливим показником соціальної та політичної зрілості суспільства.

Аналіз соціально відповідальної поведінки економічних суб'єктів дає підстави окреслити її основні принципи (табл. 2).

Таблиця 2

Принципи соціально відповідальної поведінки, виявлені під час воєнних дій в Україні у 2022 р.*

Принцип	Сутність принципу	Практичний приклад
1	2	3
Ціннісна орієнтація	Свідомий вибір варіанта поведінки чи прийняття рішення, основним критерієм якого є цінності й морально-етичні чинники	Посол України у США Оксана Макарова: “Ми закликаємо компанії, які вірять в цінності і в статуті яких є цінності, показати, що це не порожній звук. Закликаємо діяти так, як, наприклад, діє американська Торговельна палата, як діють сотні компаній, які з перших днів війни між прибутком та цінностями вибирають цінності. І вони готові зазнавати збитків, оскільки не хочуть бути заплямовані співпрацею з Гітлером ХХІ ст., яким, безперечно, є Путін”
Солідарність і відчуття співпричетності	Усвідомлення себе громадянином відкритого глобалізованого світу, в якому кожен може зробити особистий внесок у безпеку, справедливість і утвердження гуманності	“Росія повинна бути визнана державою-спонсором тероризму і поводитися з нею потрібно відповідним чином. Ні бізнесу, ні контактів, ні культурних проєктів. Нам потрібна стіна між цивілізацією та варварами, які вражають мирні міста ракетами”, – Д. Кулеба, міністр МЗС України. Прем'єр-міністерка Фінляндії Сання Марін заявила, що зростання цін на електроенергію не є перешкодою для нових санкцій: “Люди щодня гинуть в Україні... Ми повинні бути готові поступитися власним комфортом заради цього”
Витратність	Готовність добровільно зазнавати фінансові й матеріальних втрат і витрат, пов'язаних із вибором соціально відповідальної лінії поведінки	Уряд Франції прийняв другий пакет допомоги домашнім господарствам, компаніям, фермерам і рибалкам у частині зростання цін на паливо та енергію. З урахуванням рішень 2021 р., бюджет цієї підтримки зростає на 25–26 млрд євро (або на 27,5–28,6 млрд дол.) Уряд покриє більше від половини витрат компаній на збільшення рахунків за газ та

1	2	3
		електроенергію, щоб допомогти компенсувати збитки. Також компанії, які зіткнулися з високими цінами на енергоносії або втратою експортних ринків, зможуть отримати відтермінування сплати податків та нарахування заробітної плати [35]
Безумовність	Надання підтримки і допомоги без очікування винагороди, користі чи схвалення	Для Польщі, яка прийняла найбільшу кількість біженців з України, підтримка може коштувати 0,5–1 % ВВП країни, залежно від того, наскільки інтенсивним буде приплив біженців у майбутньому

Джерело: розробка авторів.

Наведені принципи поширюються не лише на соціально відповідальні дії як відповідь на війну в Україні, а й на соціальну поведінку суб'єктів загалом. Соціальна відповідальність, безумовно, широко проявляється у діяльності бізнес-структур. Агресивні війна, яку провадить РФ, – привід компаніям проявити власну корпоративну соціальну відповідальність (КСВ).

У стратегії “Європа-2020” та в багатьох програмних документах Європейського Союзу наголошено, що компанії беруть на себе відповідальність за вплив на суспільство [18]. Генеральний секретар ООН Пан Кі-Мун зазначив: “Бізнес – це життєво важливий партнер для досягнення Цілей сталого розвитку. Компанії можуть долучатись через свої основні види діяльності, і ставити перед собою амбітні цілі та повідомляти про результати відкрито та прозоро” [17, с. 4].

Війна росії – це виклик для бізнесу, який позиціонує себе як соціально відповідальний і декларує свою прихильність морально-етичним принципам. Воєнні дії вже завдали багатомільярдної шкоди та спричинили безпрецедентні проблеми у всіх сферах соціально-економічної системи держави, що створює простір для реалізації ініціатив соціально відповідальних суб'єктів бізнесу, спрямованих на підтримку українців і України. Тобто відповідальність за сталий розвиток поширилась на бізнес, вплив якого на соціальні процеси й екологію є значним. Це пов'язано насамперед із розвитком компаній та зростанням їх ринкової капіталізації. Для прикладу, на липень 2019 р. капіталізація Alphabet становила \$ 786 млрд, тоді як обсяг ВВП 38 африканських країн становив \$ 758 млрд; капіталізація Netflix дорівнювала \$ 166 млрд в той час, коли обсяг ВВП п'яти балканських країн – \$ 149 млрд. Ці порівняння свідчать, що компанії цілком спроможні взяти на себе відповідальність за сталий розвиток і за реалізацію ЦСР [36]. Саме великі компанії в останні десятиліття були флагманами у реалізації КСВ, на що вказують світові рейтинги, такі як Dow Jones Sustainability Index (DJSI), FTSE4 Good Index, Corporate Philanthropy Index (CPI).

В час воєнної агресії РФ проти України проявилась КСВ американського технологічного бізнесу. Технологічні компанії США, починаючи від Microsoft і закінчуючи стартапами Кремнієвої долини, надають послуги кіберзахисту, спостереження та розвідки, причому це не є частиною урядового плану, а результат незалежного прийняття рішень окремими компаніями. Така допомога цих компаній була добровільною і супроводжувалась для них певними ризиками, адже могла спровокувати російські атаки на їхні мережі чи навіть їхніх людей у відповідь. Американські компанії у різний спосіб підтримали військові дії України. Для прикладу, супутникові компанії Planet, Capella Space, Maxar technology надали зображення, важливі для української влади і ЗСУ. Важливу роль відіграла Microsoft, оголосивши про запуск нових команд, які працюватимуть “цілодобово” для захисту українських організацій та державних установ від “наступу кібервійни”. Компанія захистила від атак критичну інфраструктуру, яка працює на продуктах Microsoft. Також Microsoft вжила юридичних і технічних заходів для видалення точок запуску інтернету, які росіяни використовували для своїх атак [37].

Кейси окремих українських компаній, які долучились до допомоги Україні під час війни*

Компанія	Реалізовані ініціативи
<p>АТ “Фармак” – лідер вітчизняного фармацевтичного ринку і найбільший експортер лікарських засобів</p> <p>“Фармак” як соціально відповідальна компанія не міг залишити українців без необхідних їм ліків</p>	<p>24 лютого 2022 р. компанія припинила експорт до Білорусі. Компанія втратила центральний склад із пакувальними матеріалами і готовою продукцією на 1,5 млрд грн (обсяг продажу у 2021 р. становив 9,3 млрд грн), але вже на початку березня відновила роботу на 100 %. Насамперед виготовляли лікарські засоби, вкрай необхідні населенню і армії. Ціни на ліки з початку війни підвищили лише у серпні в середньому на 13,7 %. Зарплати працівникам не зменшували. На підприємстві були приклади, коли в перші тижні керівники високого рівня ішли працювати на виробництво, бо хотіли допомогти. “Фармак” регулярно проводить для співробітників навчання з охорони праці, домедичної допомоги, цивільного захисту. Компанія переказала на допомогу ЗСУ продукції на понад 30 млн грн, та закупила велику кількість безпілотних літальних апаратів, бронежилетів, касок. На початку лютого 2022 р. компанія обладнала бомбосховище на 600 осіб площею 720 м², витративши на це 8 млн грн. Сьогодні це одне з найкращих бомбосховищ, які є в Києві та загалом в Україні</p>
<p>Телекомунікаційна компанія “Vodafone”</p>	<p>Українці увійшли у складний опалювальний сезон в умовах війни, і нагальною потребою відповідального суспільства стала турбота про найвразливіших. “Vodafone” Україна взяв за мету згуртувати відповідальні українські компанії, щоб гарантувати у всій Україні теплу зиму для лікарень та пологових будинків, маленькі пацієнти яких особливо чутливі до перепадів температури. Доєднатись може будь-яка компанія, єдина умова участі – перерахувати 20 000 євро для оснащення пологових будинків альтернативним опаленням та публічно оголосити про приєднання до “Ліги тепла”. Партнер ініціативи – благодійний фонд “Твоя опора”</p>
<p>Група компаній “Подорожник” (аптеки “Подорожник”, “БАМ”, “Ощад Аптека”)</p>	<p>22 березня 2022 р. запустили проєкт “AMBULANCE для ЗСУ”, у межах якого закуповують карети швидкої допомоги для Медичних сил України. Протягом 11 місяців дії проєкту “AMBULANCE для ЗСУ” забезпечили військові підрозділи 20 каретами швидкої допомоги на суму понад 15 200 000 грн. Ці автівки вже допомагають евакуювати українських військових та цивільних з-під обстрілів у зонах бойових дій</p>
<p>Cosmolot – онлайн-казино</p> <p>“Як соціально відповідальний бізнес, ми намагаємося передавати для ЗСУ частину грошей з кожного нашого турніру. Адже розуміємо, що уся діяльність продовжується, бо нас боронять на фронті”</p>	<p>Ще до початку вторгнення, 23 лютого, переказали 500 000 гривень на потреби ЗСУ. Компанія зберегла усі робочі місця та без затримок виплачує повну зарплату. У Cosmolot пріоритет змістили на допомогу армії та благодійність: компанія однією з перших почала збір коштів і за пів року переказала на потреби ЗСУ 4,5 млн грн. З перших днів вторгнення були ініційовані благодійні проєкти: придбали 11 професійних контерів та 2 тепловізори, 1 плотер та ПЗК, 2 термінали Starlink, 25 павербанків для 74-го розвідувального батальйону; придбали 26 рацій для ТрО міста Канів; знайшли та профінансували дрони, віддалемір, приціли, рації, спальники, генератор. Працівники компанії самостійно організували збирання та переказали 120 тис. грн на бронежилети, тактичне спорядження та допомогу сім’ям, що постраждали під час окупації Київської області. Компанія долучається і до волонтерських проєктів співробітників. Компанія розробила кілька власних платформ для пожертв</p>

Джерело: сформували автори на основі інформації з відкритих джерел.

Українські компанії упродовж останніх років теж проявляли доволі активну КСВ, зважаючи на безпрецедентні події. Спершу Україна, як і усі держави світу, потерпала від пандемії Covid-19,

під час якої компанії надавали різноманітну медичну підтримку державі та громадянам. У час війни КСВ українських компаній виявила особливе піднесення. Це підтверджує дослідження, проведене експертною організацією Центр “Розвиток КСВ в Україні”, за результатами якого розроблено “Каталог дій компаній у російсько-українській війні” [38].

У табл. 3 наведено низку кейсів українського бізнесу, які свідчать, що компанії надають значну підтримку державі та суспільству під час війни. Для прикладів вибрано компанії із різних сфер діяльності, однак їх усі об’єднує соціально відповідальна позиція під час російсько-української війни.

І таких прикладів КСВ в Україні можна навести уже сотні. Активно допомагають державі у складні часи війни ІТ-компанії та агрохолдинги, великі торгові мережі й навіть малий бізнес. Особливо варто відзначити АТ “Укрзалізниця”, яка запустила безкоштовні евакуаційні потяги, що забирали людей із територій, де велися активні бойові дії, обладнала вагони для перевезення поранених та інших маломобільних груп населення. Це яскравий приклад КСВ державної компанії.

Соціально відповідальні підходи не менш важливими можуть виявитись і після завершення війни. Тоді Україна зіткнеться не лише із зруйнованою інфраструктурою, а й із численними невідкладними гуманітарними проблемами. Якщо інфраструктура буде відбудовуватися переважно за державні кошти, кошти, залучені від інших держав, через репарацію активів країни-агресора та кошти від міжнародних організацій, то до проблеми вирішення/пом’якшення гуманітарних проблем може залучитись і соціально відповідальний бізнес.

У межах КСВ компанії можуть реалізовувати такі заходи:

- робота з персоналом (реалізація освітніх проєктів – навчання і тренінги, створення інклюзивних робочих місць, психологічна підтримка);
- корпоративне волонтерство (залучення на добровільних засадах працівників компанії до різноманітних заходів соціального і екологічного спрямування, наприклад, робота з дітьми-сиротами чи самотніми людьми);
- співпраця з громадами (участь у відбудові соціальної інфраструктури);
- реалізація екологічних ініціатив (наприклад, висаджування дерев, очищення територій від будівельного сміття тощо);
- допомога pro bono (надання професійних послуг добровільно та безоплатно для тих, хто не має коштів для їх оплати);
- благодійна допомога (виділення бізнесом коштів, матеріальної негрошової допомоги чи послуг, інших ресурсів для громади), спонсорство.

Соціальна відповідальність держави, підприємств, населення, міжнародних організацій у скрутний час окупаційної війни стала для України та її постраждалих громадян справжнім порятунком. Саме в кризові періоди найгостріше відчувається потреба у соціальній згуртованості, підтримці, людській моралі. Численні приклади соціально відповідальної поведінки та дій під час війни засвідчують небайдужість і рух у правильному керунку українського суспільства і світової спільноти загалом.

Висновки

Війна деструктивно впливає на зусилля щодо забезпечення сталого розвитку, на перспективи досягнення Цілей сталого розвитку. Негативний вплив війни не обмежується Україною, а поширюється на інші регіони, причому найбільше постраждають бідні країни.

Сталий розвиток нерозривно пов’язаний із відповідальністю, яка є умовою досягнення стійкості. Більшість держав світу, великих корпорацій та громадян різних країн проявили соціально відповідальну поведінку, у різний спосіб долучаючись до допомоги Україні та її населенню у час протистояння військовому вторгненню в Україну. Окреслилися чіткі принципи, які стали основою прийняття рішень: ціннісна орієнтація, солідарність і відчуття співпричетності, готовність добровільно здійснювати фінансові втрати і витрати, безумовність.

Досягти ЦСР без залучення бізнесу неможливо. Цілі сталого розвитку є орієнтиром для бізнесу і дають велике поле для реалізації. Глобальні компанії все активніше ініціюють або долучаються до реалізації проектів соціального чи екологічного спрямування. Таку поведінку спостерігаємо і під час воєнних дій в Україні, коли міжнародні компанії у різний спосіб надають підтримку постраждалим від російської агресії.

В Україні, яка щодня зазнає людських і матеріальних втрат від війни, національний бізнес добровільно реалізує різноманітні ініціативи на підтримку Збройних сил, постраждалих, переселенців. Це свідчення високого рівня їх соціальної відповідальності. Аналіз нефінансових звітів компаній продемонстрував, що КСВ-активності компанії прив'язують до сприяння досягненню тих чи інших ЦСР. Бізнес, який працюватиме в післявоєнній Україні, отримає широкий спектр можливостей проявити свою КСВ. Це пом'якшить локальні проблеми, спричинені воєнними діями, а оприлюднення інформації про реалізацію компаніями заходів соціального і екологічного спрямування позитивно вплине на їх репутацію й інвестиційну привабливість.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження стосуватимуться вибору оптимальних КСВ-практик, із урахуванням необхідності подолання невідкладних гуманітарних проблем держави, територіальних громад та окремих громадян, та вивчення ефективності комунікації бізнес-структур з органами місцевого самоврядування задля досягнення найкращих результатів у відбудові інфраструктури.

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ) (2022). Цілі сталого розвитку. Україна. Retrieved from <https://mer.gov.ua/files/docs>
2. Організація об'єднаних націй Україна (2021). Моніторинговий звіт щодо досягнення Цілей сталого розвитку 2020. Retrieved from <https://ukraine.un.org/uk/151095-monitoringovyuy-zvit-shchodo-dosyahnennya-tsiley-staloho-rozvytku-2020>
3. Khaled, R., Ali, H., & Mohamed, E. K. A. (2021). The sustainable development goals and corporate sustainability performance: Mapping, extent and determinants. *Journal of Cleaner Production*, 311, 127599. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127599>
4. Latapí Agudelo, M. A., Jóhannsdóttir, L., & Davídsdóttir, B. (2019). A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 4, 1. Retrieved from <https://doi.org/10.1186/s40991-018-0039-y>
5. Douglass C. North (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge. Cambridge University Press
6. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. (2022). Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Вип. 34. С. 135–143. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052>
7. Волинець У. (2013). Моделі соціальної відповідальності. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК*. № 20(1). С. 117–122. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2013_20%281%29_21
8. Грішнова О. А. (2011). Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні. *Інститут демографії і соціальних досліджень*. С. 39–46. Retrieved from <https://dse.org.ua/archive/15/3.pdf>
9. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.
10. Крикавський Є. В., Машак Н. М. (2018). Перспективи імплементації соціальної відповідальності бізнесу у діяльність транспортної галузі. *ScienceRise*. № 11. С. 18–24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/tech_2018_11_5
11. Кузьмін О. Є., Пирог О. В., Чернобай Л. І., Станасюк Н. С., Пасінович І. І. (2021). Основи корпоративної соціальної відповідальності: стратегії та ділові практики: навч. посіб. Київ: Кондор. 244 с.
12. Кузьмін О. Є., Станасюк Н. С., Уголькова О. З. (2021). Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. № 2 (6). <https://doi.org/10.23939/smeu2021.02.056>

13. Олійник О. О. (2016). Соціальна відповідальність. Рівне: НУВГП. 222 с.
14. Руденко О. В., Кондратюк О. М., Горєва А. С. (2020). Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, обліковий аспект та нефінансова звітність. *Ефективна економіка*. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.102
15. Meadows D., Randers J., Behrens W. (1972). *The limits to growth*. Universe books. 368 p.
16. Pasinovych, I., & Myskiv, G. (2022). Ukrainian context of sustainable development and the role of business in its achievement. *Regional Science Policy & Practice*. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12619>
17. SDG Compass (2015). The guide for business action on the Sustainable Development Goals. United Nations Global Compact.
18. European Commission (2022). Corporate social responsibility & Responsible business conduct. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/industry/sustainability/corporate-social-responsibility-responsible-business-conduct_en
19. ISO 26000:2010 (2011). Guidance on social responsibility, and OECD Guidelines for Multinational Enterprises. Retrieved from <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100418.pdf>
20. Верховна Рада України (2006). Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева. 1949. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
21. UNCTAD 2022. Tapering in a Time of Conflict. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2021-update1_en.pdf
22. The Economic Times (2022). The crisis in Ukraine may lead to civil unrest in other countries. Retrieved from <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/business/ukraine-crisis-could-lead-to-civil-unrest-in-other-countries-warns-imf-chief-kristalina-georgieva/articleshow/90475987.cms>
23. Eurosif (2022). Eurosif statement on the Russian Federation's unlawful invasion of Ukraine. Retrieved from <https://www.eurosif.org/press-room/unlawful-invasion-of-ukraine-statement-by-eurosif/>
24. UNCTAD (2022). Ukraine war risks further cuts to development finance. Retrieved from <https://unctad.org/news/ukraine-war-risks-further-cuts-development-finance>
25. World Bank says Ukraine has tenfold increase in poverty due to war (2022). Retrieved from <https://www.reuters.com/world/europe/world-bank-says-ukraine-has-tenfold-increase-poverty-due-war-2022-10-15/>
26. Euronews (2022). Ukraine war food price spikes may push 40 million into extreme poverty-development group. Retrieved from <https://www.euronews.com/2022/03/19/uk-ukraine-crisis-food-poverty>
27. Unicef (2022). More than half of Ukraine's children displaced after one month of war. Retrieved from <https://www.unicef.org/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>
28. United Nations (2022). Secretary-General's remarks to press on the war in Ukraine. Retrieved from <https://www.un.org/sg/en/node/262541>
29. Звіт KSE Institute станом на листопад 2022 року. (2022). Retrieved from <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/na-listopad-2022-roku-zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-mayzhe-136-mlrd/> (дата звернення: 28.12.2022).
30. The Guardian (2022). Ukraine economy could shrink by up to 35% in 2022, says IMF. Retrieved from <https://www.theguardian.com/business/2022/mar/14/ukraine-economy-shrink-2022-imf-russia-war>
31. МВФ прогнозує сповільнення світової економіки через війну в Україні (2022). Retrieved from <https://finclub.net/ua/news/mvf-pronoziue-spovilnennia-svitovoi-ekonomiky-cherez-viinu-v-ukraini.html>
32. Eurosif (2022). Eurosif statement on the Russian Federation's unlawful invasion of Ukraine Retrieved from <https://www.eurosif.org/press-room/unlawful-invasion-of-ukraine-statement-by-eurosif/>
33. Понад тисяча міжнародних компаній відмовилися піти з російського ринку (2022). KSE. Retrieved from <https://www.unian.ua/economics/other/bilshe-tisyachi-mizhnarodnih-kompaniy-vidmovilisya-yti-z-rosiyskogo-rinku-kse-12008790.html>
34. Портал оперативних даних. Ситуація з біженцями в Україні. Retrieved from <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
35. Франція оприлюднила план пом'якшення впливу санкцій на Росію (2022). Retrieved from <https://www.france24.com/en/europe/20220316-france-unveils-plan-to-mitigate-impact-of-sanctions-on-russia>
36. Who is More Powerful – Countries or Companies? (2021). Retrieved from <https://howmuch.net/articles/putting-companies-power-into-perspective>
37. Christine H. Fox & Emelia S. Probasco (2022). Big Tech Goes to War. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/big-tech-goes-war>
38. Центр "Розвиток КСВ" (2022). Каталог дій компаній. Retrieved from <https://csr-ukraine.org/catalog-actions-of-companies-in-the-russian-ukrainian-war/>

1. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (MEPR) (2022). *Sustainable Development Goals: Ukraine*. Retrieved from: <https://mepr.gov.ua/files/docs>
2. United Nations Ukraine (2021). *Monitoring report on the achievement of the Sustainable Development Goals 2020*. Retrieved from: <https://ukraine.un.org/uk/151095-monitorynhovyy-zvit-shchodo-dosyahnennya-tsiley-staloho-rozvytku-2020>
3. Khaled, R., Ali, H., & Mohamed, E. K. A. (2021). The sustainable development goals and corporate sustainability performance: Mapping, extent and determinants. *Journal of Cleaner Production*, 311, 127599. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.127599>
4. Latapí Agudelo, M. A., Jóhannsdóttir, L., & Davidsdóttir, B. (2019). A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 4, 1. <https://doi.org/10.1186/s40991-018-0039-y>
5. Douglass C. North (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge. Cambridge University Press.
6. Buriak Ye., Redko K., Chornovol A., Orlenko O. (2022). Sotsialno-ekonomichni aspekty staloho rozvytku Ukrainy v umovakh viiny (ievrintehratsiini aspekty) [Socio-economic aspects of sustainable development of Ukraine in the conditions of war (European integration aspects)]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna* [Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. The series is economical. Legal series]. Vol. 34, 135–143. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052>
7. Volynets U. (2013). Modeli sotsialnoi vidpovidalnosti [Models of social responsibility]. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarynoho universytetu. Serii: Ekonomika APK* [Bulletin of the Lviv National Agrarian University. Series: Economy of agriculture]. Vol. 20(1), 117–122. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnau_econ_2013_20%281%29_21
8. Hrishnova O. A. (2011). Sotsialna vidpovidalnist u konteksti podolannia systemnoi kryzy v Ukraini [Social responsibility in the context of overcoming the systemic crisis in Ukraine]. *Instytut demografii ta sotsialnykh doslidzhen* [Institute of Demography and Social Research], 39–46. Retrieved from <https://dse.org.ua/arhive/15/3.pdf>
9. Kolot A. M., Hrishnova O. A. (2012). *Sotsialna vidpovidalnist: teoriia i praktyka rozvytku* [Social responsibility: theory and practice of development]. Kyiv: KNEU.
10. Krykavskiy Ye. V., Mashchak N. M. (2018). Perspektyvy implementatsii sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu u diialnist transportnoi haluzi [Prospects for the implementation of social responsibility of business in the activities of the transport industry]. *ScienceRise*, No. 11, 18–24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2018_11_5
11. Kuzmin O., Pyroh O., Chernobai L., Stanasiuk N., Pasinovykh I. (2021). *Osnovy korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti: stratehii ta dilovi praktyky: navchalnyi posibnyk* [Fundamentals of corporate social responsibility: strategies and business practices: a study guide]. Kyiv: Condor.
12. Kuzmin O., Stanasiuk N., Uholkova O. (2021). Sotsialna vidpovidalnist biznesu: poniattia, typolohiia ta chynnyky formuvannia. [Social responsibility of business: concept, typology and factors of formation]. *Menedzhment ta pidpryiemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku* [Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development]. Vol. 2 (6). <https://doi.org/10.23939/smeu2021.02.056>
13. Oliinyk O. (2016). *Sotsialna vidpovidalnist* [Social responsibility]. Rivne: NUVHP.
14. Rudenko O. V., Kondratiuk O. M., Horieva A. S. (2020). Sotsialna vidpovidalnist biznesu: sutnist, oblikovyi aspekt ta nefinansova zvitnist. [Social responsibility of business: essence, accounting aspect and non-financial reporting]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy]. Vol. 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.102
15. Meadows D., Randers J., Behrens W. (1972) *The limits to growth*, Universe books.
16. Pasinovykh, I., & Myskiv, G. (2022). Ukrainian context of sustainable development and the role of business in its achievement. *Regional Science Policy & Practice*. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12619>
17. SDG Compass (2015). *The guide for business action on the Sustainable Development Goals*. United Nations Global Compact. 30 c.
18. European Commission (2022). *Corporate social responsibility & Responsible business conduct*. Retrieved from https://ec.europa.eu/growth/industry/sustainability/corporate-social-responsibility-responsible-business-conduct_en
19. ISO 26000:2010 (2011). *Guidance on social responsibility, and OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. Retrieved from <https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100418.pdf>
20. Verkhovna Rada of Ukraine (2006). *Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naseleattia pid chas viiny. Zheneva. 1949* [Convention on the Protection of the Civilian Population in Time of War. Geneva. 1949]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
21. UNCTAD (2022). *Tapering in a Time of Conflict*. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2021-update1_en.pdf

22. The Economic Times (2022). *The crisis in Ukraine may lead to civil unrest in other countries*. Retrieved from <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/business/ukraine-crisis-could-lead-to-civil-unrest-in-other-countries-warns-imf-chief-kristalina-georgieva/articleshow/90475987.cms>
23. Eurosif (2022). *Eurosif statement on the Russian Federation's unlawful invasion of Ukraine*. Retrieved from <https://www.eurosif.org/press-room/unlawful-invasion-of-ukraine-statement-by-eurosif/>
24. UNCTAD (2022). *Ukraine war risks further cuts to development finance*. Retrieved from <https://unctad.org/news/ukraine-war-risks-further-cuts-development-finance>
25. World Bank says Ukraine has tenfold increase in poverty due to war (2022). Retrieved from <https://www.reuters.com/world/europe/world-bank-says-ukraine-has-tenfold-increase-poverty-due-war-2022-10-15/>
26. Euronews (2022). *Ukraine war food price spikes may push 40 million into extreme poverty-development group*. Retrieved from <https://www.euronews.com/2022/03/19/uk-ukraine-crisis-food-poverty>
27. Unicef (2022). *More than half of Ukraine's children displaced after one month of war*. Retrieved from <https://www.unicef.org/press-releases/more-half-ukraines-children-displaced-after-one-month-war>
28. United Nations (2022). *Secretary-General's remarks to press on the war in Ukraine*. Retrieved from <https://www.un.org/sg/en/node/262541>
29. KSE (2022). *Zvit KSE Institute stanom na lystopad 2022 roku. [Institute Report as of November 2022]*. Retrieved from <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/na-listopad-2022-roku-zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-skladaye-mayzhe-136-mlrd/> (дата звернення: 28.12.2022).
30. The Guardian (2022). *Ukraine economy could shrink by up to 35 % in 2022, says IMF*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/business/2022/mar/14/ukraine-economy-shrink-2022-imf-russia-war>
31. Finclub (2022). *The IMF predicts a slowdown in the world economy due to the war in Ukraine [The IMF predicts a slowdown in the world economy due to the war in Ukraine]*. Retrieved from <https://finclub.net/ua/news/mvf-pronozuie-spovilnennia-svitovoi-ekonomiky-cherez-viinu-v-ukraini.html>
32. Eurosif (2022). *Eurosif statement on the Russian Federation's unlawful invasion of Ukraine*. Retrieved from <https://www.eurosif.org/press-room/unlawful-invasion-of-ukraine-statement-by-eurosif/>
33. KSE (2022). *Ponad tysiacha mizhnarodnykh kompanii vidmovylysia pity z rosiiskoho rynku [More than a thousand international companies refused to leave the Russian market]*. Retrieved from <https://www.unian.ua/economics/other/bilshe-tisyachi-mizhnarodnih-kompaniy-vidmovilisya-yti-z-rosiyskogo-rynku-kse-12008790.html>
34. Operational data portal (2022). *Ukraine Refugee situation*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
35. France 24 (2022). *France unveils plan to mitigate impact of sanctions on Russia*. Retrieved from <https://www.france24.com/en/europe/20220316-france-unveils-plan-to-mitigate-impact-of-sanctions-on-russia>
36. Who is More Powerful – Countries or Companies? (2021). Retrieved from <https://howmuch.net/articles/putting-companies-power-into-perspective>
37. Christine H. Fox & Emelia S. Probasco (2022). *Big Tech Goes to War*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/big-tech-goes-war>
38. CSR development (2022). *Kataloh dii kompanii [Catalog of companies' actions]*. Retrieved from <https://csr-ukraine.org/catalog-actions-of-companies-in-the-russian-ukrainian-war/>

G. Myskiv¹, I. Pasinovych²

Lviv Polytechnic National University,

¹Department of Marketing and Logistics,

²Department of Management and International Business,

¹halyna.v.myskiv@lpnu.ua,

²iryana.i.pasinovych@lpnu.ua

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIAL RESPONSIBILITY UNDER WAR CONDITIONS IN UKRAINE

© Myskiv G., Pasinovych I., 2023

Russia's armed aggression against Ukraine creates a number of systemic problems of an economic, social and environmental nature, which require understanding and research. War complicates the movement towards sustainable development and at the same time requires a socially responsible position of states, businesses, and international organizations. The future reconstruction of Ukraine will also require complex and re-

sponsible decisions by the Ukrainian authorities, as well as the consolidation of the efforts of the international community and big business. Under these conditions, businesses will have the opportunity to demonstrate their willingness to work towards sustainability and confirm their commitment to the principles of corporate social responsibility (CSR).

Purpose. The purpose of this article is to outline the impact of the war on the Sustainable Development Goals and to consider the position of social responsibility's subjects regarding the response to military aggression against Ukraine. It is important to investigate the manifestations of social responsibility in various economic subjects, their willingness to make efforts to support victims of Russian aggression.

Design/methodology/approach. Conducting the research, general scientific theoretical research methods have been used, namely abstract-logical, selective observation, analysis, synthesis, generalization of data and case method. This gave reason to assert that the social responsibility of business, which is embodied in various social and environmental measures and programs, is aimed at achieving certain Sustainable Development Goals and overcoming the consequences of military actions in the state.

Conclusions. The article proves the destructive impact of war on the achievement of all 17 Sustainable Development Goals. Sustainable development is inextricably linked with social responsibility, which is a condition for achieving sustainability. It is impossible to achieve the SDGs without the involvement of business. The article groups socially responsible approaches in terms of economic subjects and summarizes the manifestations of their socially responsible actions during the military aggression against Ukraine. The conducted analysis of the socially responsible behavior of economic entities gave grounds for determining the main principles that underlie the adoption of socially responsible decisions: value orientation; solidarity and sense of complicity; readiness to voluntarily bear financial losses and costs; unconditionality.

Originality/value. The scientific novelty consists in the study of the social responsibility of economic entities in modern realities – during Russia's military aggression against Ukraine. This made it possible to identify the direct influence of business structures on achieving the goals of sustainable development during the war. The article offers an understanding of the CSR activities of Ukrainian and foreign companies in order to support the victims and restore Ukraine.

Key words: social responsibility; sustainable development; war; aid; reconstruction.

Paper type: Research paper.